

УДК 811.411.21'36'374-11(092)"10/11"А.М.ібн У.аз-Замахшарі

АБУЛЬКАСІМ МАХМУД ІБН УМАР АЗ-ЗАМАХШАРІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕЯКИХ ТРАКТАТІВ

Наталія Сом

*Інститут сходознавства імені А. Кримського НАН України,
вул. М. Грушевського, 4, Київ, Україна, 01004
тел./факс: (044) 278 76 52, (044) 278 76 52,
e-mail: instkrymsk@gmail.com*

Статтю присвячено життєвому шляху та науковій діяльності видатного арабського мовознавця Абулькасіма ібн Умара аз-Замахшарі, який зробив величезний внесок у розвиток арабської лінгвістичної традиції, роботи якого стали основою для написання великої кількості сучасних підручників з граматики класичної арабської мови.

Ключові слова: арабська лінгвістична традиція, концепт, тафсір, “аль-Кашшаф”, “Кітаб аль-Муфассаль”, граматико-лексикографічні трактати.

Метою нашої статті є описати життєву і наукову діяльність видатного вченого, філолога, філософа Абулькасіма Махмуда ібн Умара аз-Замахшарі, оскільки це актуально на сьогоднішній день, бо навесні цього року відзначається день народження великого вченого. Безсмертні художні та наукові твори Махмуда Замахшарі витримали випробування часом і увійшли в світову скарбницю як культурне надбання узбецького народу.

Дійсно, сьогодні весь світ визнає, що Узбекистан був і залишається однією з колосок не лише східної, а й світової цивілізації. На цій стародавній та священній землі виростили відомі особистості, котрі долучилися своєю працею до розвитку людства. Тут були закладені і розвивалися основи релігійних та світських наук. За роки незалежності в Узбекистані проведена широкомасштабна робота з глибокого та всебічного вивчення життя та діяльності народжених на священній і стародавній землі великих богословів, учених і мислителів, які завоювали величезний авторитет своїми науковими та творчими досягненнями, відкриттями.

Ім'я видатного хорезмського вченого, поета і письменника Абулькасіма Махмуда ібн Умара аз-Замахшарі, автора низки праць з арабської граматики і лексикографії, стилістики, поезії та інших галузей знань заслужено увійшло в історію середньовічної арабомовної культури.

До початку наукової діяльності вченого арабська культура і наука досягли високого рівня розвитку.

У середньовічному арабомовному соціокультурному середовищі традиційно розвивалися найрізноманітніші напрями думки: релігійні уявлення, філософія, красно-

мовство, історіографія, медицина, математика та інші науки. Вони знайшли відбиток у літературі, яка стала значним внеском у загальнолюдську спадщину.

Арабська лінгвістична традиція представлена величезною кількістю робіт. Ці роботи відрізняються за типом, обсягом, композицією тощо [5, с. 34]. У межах єдиної традиції інтенсивна діяльність арабських філологів обумовила значне різноманіття концепцій, методів, прийомів, підходів до аналізу мовного матеріалу, способів постановки та вирішення проблеми.

Не дивлячись на те, що в історії арабського мовознавства іноді виникали опозиційні напрями, у ній ніколи не переривалася послідовність наукових поглядів. Спадщина минулих часів постійно знаходила відбиток у нових дослідженнях філологів. Як принципи теоретичні ідеї, так і ілюстративний мовний матеріал сприймали, запозичували, вдосконалювали та переосмислювали. У єдиній традиції діяльність арабських філологів обумовила значну різноплановість концепцій, методів, прийомів та підходів до аналізу мовного матеріалу, способів вирішення проблем.

Арабське мовознавство зародилось у VIII столітті, досягло своєї вершини в XI–XII століттях, і до XV століття вичерпало свій теоретичний репертуар. Його принципові положення знайшли відображення в більшості підручників класичної арабської мови, які продовжують використовувати як на Сході, так і на Заході.

Документально засвідчена історія середньовічного арабського мовознавства починається з VIII століття, але найважливішим періодом у розвитку арабської лінгвістичної традиції доцільно вважати VIII–XIII століття, тобто період до монгольських завоювань. Можна з упевненістю сказати, що саме за цей час було створено все найкраще і найоригінальніше [5, с. 13].

Створення арабської філології асоціюється переважно з діяльністю представників неарабських народів, які в місті Басра, часто відчували необхідність у точному знанні та розумінні мови Корану й господарюючої нації.

Махмуд аз-Замахшарі народився 19 березня 1075 року в селі Замахшар у стародавньому Хорезмі. На той час Хорезм був багатою та розвиненою країною. Початкову освіту здобув у рідному селищі у батька – освіченого імама, який навчав сина письму й читанню, перш за все читанню Корану. Майбутній учений вже в підліткові роки проявляв неабиякі здібності. Далі він навчався в Ургенчі та Бухарі, постійно поповнював свої знання, багато подорожував, жив у місті Мекка та в Багдаді.

Ще змалку аз-Замахшарі став інвалідом – йому ампутували ногу, тому батько вирішив навчати хлопця кравецькому ремеслу, але юнак просив дозволу поїхати в місто, тобто в столицю, де знайшов собі заробіток завдяки гарному почерку.

Вчителями аз-Замахшарі в Ургенчі були Абу Алі Сліпий (ал-Хасан ібн Аль-Музаффар ан-Найсабурі), Абу Мудар Махмуд ібн Джарір ад-Даббах, граматики (помер у 1113–1114 роках), який не лише викладав обдарованому учневі арабську мову й літературу, а й допомагав матеріально, і аз-Замахшарі назавжди зберіг про нього вдячну пам'ять; шейх аль-Хаййаті вчив його фікгу, імами Рукн ад-дін Махмуд аль-Усулі й Абу Мансур – теологи (двоє останніх незабаром стали учнями аз-Замахшарі з тафсіру).

Вже в молоді роки аз-Замахшарі проявляє себе як талановитий автор і пише декілька філологічних творів, пропонуючи свої послуги при дворі сельджуцьких султанів.

У 1118 році (512 рік за гіджрою) аз-Замахшарі сильно захворів. Після зцілення аз-Замахшарі різко змінив спосіб життя, переїхав до Багдаду та усамітнівся. Вільний час він присвячував літературній праці й викладанню. У Багдаді він зустрічався з імамом Аддамі'ані (правознавець ханафітського мазхабу), а також з аш-Шаріфом ібн аш-Шаджарі. Поживши ще трохи в Багдаді, він вирушив до Мекки. По дорозі відвідав Дамаск й інші міста, де зустрічався з видатними вченими (ад-Дамгані, Ібн аш-Шаджарі, аль-Джавалікі).

У місті Мекка на нього звернув увагу алявітський емір 'Алі ібн 'Іса ібн Ваххас. Там він прочитав книгу Сібавейхі, написану для 'Абдуллаха ібн аль-Йабарі (помер у 518 році гіджри), з яким прожив два роки по-сусідству. Аз-Замахшарі обійшов усі регіони Аравійського півострова та Ємен. Незабаром через ностальгію за Батьківщиною він залишив Мекку, проте через деякий час знову повернувся до цього міста. Проїжджаючи через аш-Шам, аз-Замахшарі вихваляв правителя Тадж аль-Мулька (помер у 526 році гіджри), котрий стратив 6000 батинітів (релігійно-філософський напрям, повністю спотворює сенс Корану).

Серед збережених праць аз-Замахшарі (близько 20, за назвами відомо близько 50) переважають граматико-лексикографічні та літературні; власне богословським можна вважати лише його коментар до Корану "аль-Кашшаф" (الكشاف), який є вінцем його творчості [12].

За інформацією німецького сходознавця К. Броккельмана, у різних рукописних фондах світу зберігається близько 100 рукописів "Аль-Кашшафу" та понад 20 коментарів до цієї книги. На відміну від інших коментарів Корану, в "Аль-Кашшафі" аз-Замахшарі приділяв багато уваги філологічному розбору священної книги.

Тафсір Корану аз-Замахшарі можна по праву вважати найкращою роботою вченого, в якій він проявив себе глибоко досвідченим в усіх тонкощах правових питань, знавцем рецитації та поезії. Коментуючи Коран, аз-Замахшарі проявив себе як фахівець-мовознавець, богослов-схоластик та яскравий полеміст, спираючись, в тому числі, і на твори своїх попередників-дослідників Корану. Це, перш за все, тафсір Муджахід, роботи мутазилітських авторитетів 'Амр ібн Абід ал-Му'тазілі (помер у 144 році Гіджри), тлумачення Абу Бакра аль-Асамма аль-Му'тазілі (помер у 235 році Гіджри) тощо.

За основу були взяті рукописи Корану Ібн Мас'уда, Убей ібн Ка'ба та запису Корану жителями аш-Шаму та Хіджазу.

При граматичному розборі коранічного тексту аз-Замахшарі використовував праці Сібавейхі, багаторазово наводячи думку останнього як важливий аргумент, а дещо запозичив з книги "аль-Каміль", яку написав Мубаррад (помер в 285 році Гіджри), "Виправлення помилок мови Ібн ас-Сакіта" (помер в 244 році Гіджри).

Для обґрунтування природничих уявлень у Корані аз-Замахшарі використовував "Книгу про тварин" аль-Джахіза [10; 11; 12].

Аз-Замахшарі в тлумаченні Корану спирався на особисту думку і ставив її вище за сунну, одностайну думку вчених (іджма') й аналогію (кйяс).

Найінтенсивніша творча діяльність аз-Замахшарі припадає на мекканський та подальший періоди його життя, в які він створив найвизначніші свої праці.

Варто згадати такі видатні твори аз-Замахшарі, як:

1. المفصل في النحو – поділений на розділи трактат з граматики;
2. الأنموذج في النحو – трактат з синтаксису;
3. المحاجة بالمسائل النحوية, тобто граматичні загадки;
4. المفرد و المركب في العربي – прості та складні слова в арабській мові;
5. أساس البلاغة – основи красномовства;
6. المستقصى في أمثال العرب – словник арабських прислів'їв;
7. نوابغ الكلم – ربيع الأبرار та نوابغ الكلم – художньо-дидактичні твори;
8. أطواق الذهب في المواعظ والخطب – збірка прислів'їв та мудрих висловів;
9. الجبال والأمكنة والمياه كتاب – робота з географії;
10. مقدمة الادب - арабсько-персько-тюркський словник;

Багато критиків високо оцінюють іншу книгу аз-Замахшарі “Аль-Муфассаль” (المفصل) та ставлять її в один ряд зі знаменитою працею найвідомішого арабського граматикиста раннього середньовіччя Сібавейхі – “Аль-Кітаб”. Один рукописний примірник цієї книги зберігається в Ташкенті, в Інституті сходознавства Академії наук.

Кітаб аль-Муфассаль автор написав протягом року та чотирьох місяців (Аз-Замахшарі почав його писати на початку рамадана 513 року за Гіджрою, а закінчив на початку місяця мухаррама 515 року) [5, с. 25], користувався великою славою та авторитетом, його коментували багато вчених. У своєму трактаті аз-Замахшарі поділив усі закони арабської мови на чотири розділи. У передмові він згадав про поділ слів на імена, дієслова та частки.

У першому розділі автор розглянув властиві іменам явища. Тому, визначивши значення флексій в іменах, аз-Замахшарі окреслив випадки, коли імена ставляться в називний відмінок. Існує п'ять розрядів імен:

1. Початкове слово;
2. Його атрибут;
3. Атрибут часток подібних inna;
4. атрибут la', який виражає заперечення;
5. Ім'я часток ta' і la' в значенні “не”.

Після цього він перерахував імена, які стоять у знахідному відмінку, і також поділив їх на п'ять розрядів:

1. Абсолютний об'єкт;
2. Прямий об'єкт;
3. Об'єкт місця та часу дії;
4. Об'єкт співучасті в дії;
5. Об'єкт причини.

До імен у знахідному відмінку аз-Замахшарі відніс такі сім розрядів:

1. Обставинне вираження стану;
2. Відокремлення;
3. Виключення;
4. Атрибут дієслів подібних kana (він був);
5. Ім'я частки la', яка виражає повне заперечення;

6. Ім'я часток подібних *inna*;
7. Атрибут часток *ma'* і *la'*.

Потім автор розглянув вживання родового відмінка в іменах, що граматично чи логічно приєднані, перейшов до розбору узгодження речень, які він поділив на п'ять розрядів:

1. Стверджувальне;
2. Визначальне;
3. Речення, яке щось замінює;
4. Пояснювальне;
5. Сполучне.

Після того, як автор розглянув розбір флективних імен, він перейшов до розгляду нефлективних:

1. Особові займенники;
2. Вказівні;
3. Відносні;
4. Імена дієслів та звуків;
5. Прислівник місця та часу;
6. Зіставні імена та займенники.

Далі подано:

1. Утворення двоїни;
2. Утворення множини;
3. Утворення визначених і невизначених імен;
4. Утворення чоловічого та жіночого роду;
5. Утворення зменшувальних імен;
6. утворення відносних прикметників;
7. Утворення числівників;
8. Утворення імен, у яких довга *a'* на кінці слова скорочується і не скорочується.

Далі викладено утворення:

1. Імен дійсного стану;
2. Імен пасивного стану;
3. Імен дії;
4. Віддієслівних прикметників;
5. Прикметників вищого та найвищого ступеня;
6. Імен часу та місця дії;
7. Імен знаряддя праці та розбір іменників, що складаються з трьох, чотирьох чи п'яти букв.

Отже, у першому розділі аз-Замахшарі звернув увагу на імена, їх розряди, відмінки, флективність імен. Аз-Замахшарі подав усі різновиди імен, навів основні правила та визначення, показав, в яких випадках можна використовувати ті чи інші імена, а також дав винятки з правил. Кожне правило автор проілюстрував прикладами. Ми можемо сказати, що домінують приклади з Корану.

У другому розділі аз-Замахшарі розглянув явища, властиві дієсловам, у яких він виділив 13 розрядів:

1. Дієслова доконаного виду;
2. Дієслова недоконаного виду;
3. Дієслова наказового способу;
4. Перехідні дієслова;
5. Неперехідні дієслова;
6. Дієслова пасивного стану;
7. Дієслова активного стану;
8. Недостатні дієслова;
9. Дієслова, які виражають імовірність виконання дії (швидкість виконання);
10. Дві форми дієслів похвали та покарання;
11. Дві форми дієслів здивування;
12. Трибуквенні дієслова;
13. Чотирибуквенні дієслова.

Отже, у другому розділі подан всі варіанти вживання дієслів, стан дієслів, а також їхні форми, стани, способи. Автор навів приклади того, які бувають дієслова, скільки букв вони мають, походження дієслів, показав на прикладах, якими членами речення можуть виступати, коли можна їх випускати, в яких випадках можуть змінюватися та як від них залежить побудова самого речення. Усі визначення ілюстровані на прикладах.

У третьому розділі автор перерахував частки, яких він нараховує 27 розрядів:

1. Прийменники;
2. Частки подібні до дієслів, такі як *inna*;
3. Сполучники;
4. Частки заперечення;
5. Частки привернення уваги;
6. Частки оклику;
7. Стверджувальні частки;
8. Винятки;
9. Дві частки *ka* і *ta*, що виражають другу особу;
10. З'єднувальні частки;
11. Пояснювальні частки;
12. *Ma'* і *an*, що разом з дієсловом виражають ім'я дії;
13. Спонукальні частки;
14. Частки, що виражають імовірність виконання дії (швидкість виконання);
15. Частки, що виражають майбутній час;
16. Питальні частки;
17. Умовні частки;
18. Частки причини;
19. Частки видалення;
20. Лями;

21. Безголосне *t*, що виражає третю особу жіночого роду в дієсловах доконаного виду;

22. Танвін, що означає неозначений стан;

23. Кінцевий *nun*, який підсилює значення дієслів;

24. Кінцеве *ha*, яке з'являється в паузі;

25. Кінцеве *chin*, яке з'являється в паузі;

26. Частки невизнання;

27. Частки пригадування.

Отже, у цьому розділі ми можемо знайти інформацію про частки в арабській мові, зрозуміти їхню роль у реченні, на прикладах побачити, як вони впливають на побудову речення, на відмінки і розташування слів у реченні [5, с. 25].

У четвертому розділі аз-Замахшарі розглянув явища, властиві двом чи всім частинам мови, які не знайшли місця у вищезгаданих розділах. Такими є правила фонетики:

1. Правила паузи;

2. Клятви;

3. Опущення гамзи;

4. Співпадіння двох приголосних букв;

5. Правила вимови слів, які починаються на приголосний;

6. Поява букв, які приєднуються до слова;

7. Правила заміни одних букв іншими;

8. Правила зміни слабких букв;

9. Правила з'єднання однакових букв;

З такого розподілення граматичних питань видно, що за такого способу викладення, більша частина явищ мови розглядається окремо, без взаємного зв'язку.

Отже, в останньому розділі Кітаб аль-Муфассаль автор звернув увагу на важливість фонетичних особливостей класичної арабської мови. Показав на прикладах як при зміні слова одні букви замінюються іншими, як фонетичні особливості вимови можуть впливати на розуміння тексту.

У своєму трактаті з граматики "Кітаб аль-Муфассаль" аз-Замахшарі описав всі відомі явища класичної граматики. На прикладах яскраво проілюстровані всі правила. Доцільно згадати, що труднощі в перекладі самого трактату виникають саме під час перекладу прикладів. Більшість прикладів вирвані з певного контексту, часто трапляються приклади з Корану. Виникають труднощі в перекладі цих цитат, оскільки там застосована специфічна лексика. Саме тому на цю роботу були написані коментарі, де пояснюються окремі моменти, в яких можуть виникнути запитання.

"Кітаб аль-Муфассаль" має велике значення для формування уявлень про граматику арабської мови взагалі. На основі його робіт видавали книги, величезне значення його досліджень саме для становлення арабістики як окремого напрямку в науці.

Серед найвідоміших робіт ученого доцільно також згадати тлумачний словник арабської мови "Асасу-л-Балага" (أساس البلاغة), що відрізняється оригінальним методом побудови. Тут аз-Замахшарі подав не тільки семантичну характеристику слів, а й

розглянув їх у контексті, незалежно від того, яке значення мають слова – постійне чи перманентне. Примірник цього словника зберігаться в Єгипті [2, с. 553].

З метою ознайомити своїх співвітчизників з лексичним багатством арабської мови й літератури, і відкрити їм доступ до свідомого засвоєння знань, аз-Замахшарі склав арабсько-персько-тюркський словник “Мукаддамату-л-адаб” (مقدمة الادب). За деякими відомостями, він, за традицією, присвятив свою працю синові Хорезмшахів Абулмузаффару Атсизу (1127–1156), покровителю науки і поезії, який, як зазначає Б. Халідов, “є однією з найяскравіших постатей в історії Хорезму періоду боротьби проти васальної залежності від Сельджукідів за створення самостійної держави Хорезмшахів” [3, с. 65; 7, с. 553; 2, с. 48]. Високу оцінку цьому твору аз-Замахшарі дав В. Бартольд: “через велику кількість технічних виразів і культурних слів, які наводяться в словнику Замахшарі, глоси представляють інтерес не тільки з точки зору мови, а й історії культури. Особливо багато дає в цьому сенсі розділ про назви місць. З розділом про назви місць тісно пов’язаний розділ про обгороджені місця. Є розділи про управління, про релігію, про рай, про невірних, про чоботарське ремесло, про хижих тварин” [12, с. 445–468]. Неповний та недатований, але дуже старий рукопис цього словника з старотюркськими глосами В. Вяткін подарував Російській Академії наук в 1897 році [12, с. 465]. Двотомний “Мукаддамату-л-адаб” обсягом у 570 сторінок містить п’ять розділів: про імена, дієслова, частки, відміни й відмінювання. У книзі є багато цінного, цікавого і корисного лінгвістичного матеріалу, розуміння якого полегшує її Лейпцизьке видання 1843–1850 років, де наявні показники й коментар [2, с. 48]. Збірка мудрих висловів та прислів’їв, складених за принципом макама, представляє собою інший твір аз-Замахшарі “Атваку-з-захаб” (أطواق الذهب) – “Золоті намиста”, що вважається зразком витонченої прози [4, с. 387], який неодноразово перекладали на європейські мови.

Інша праця аз-Замахшарі “ал-Мустакса фі-л-амсал” (المستقصى في أمثال العرب), що представляє собою словник арабських прислів’їв, побудований за алфавітним принципом, також поширений на Сході і в Європі [2, с. 48].

Ученому належать і диван віршів, складений в алфавітному порядку, макама, касида та інші праці.

У своїх граматичних та лексикографічних працях аз-Замахшарі матеріал виклав стисло, але змістовно, а в художніх творах, дотримуючись духу часу, писав в ускладненому стилі, вживаючи попарно-римовані фрази, прикрашаючи їх мовними та стилістичними засобами арабської поезії, майстерно використовуючи багату синоніміку і рідкісні слова арабської мови. Також варто особливо відзначити його географічне дослідження “Кітаб-ал-джібаль ва-л-амкіна ва-л-мйах” (الجبالي والأمكنة والمياه) – “Книга про гори, місцевості і води”.

Аз-Замахшарі навчався у багатьох учених Сходу, виховав чимало талановитих учнів, прославився в таких науках, як граматика та література арабської мови, тафсір, хадіс, фікх. Помер видатний учений у 538 році Гіджри.

Отже, аз-Замахшарі зробив великий внесок у розвиток арабської лінгвістичної традиції, класичного арабського мовознавства й окремо граматики класичної арабської мови. На його роботи писали коментарі, його трактати досліджували науковці наступних поколінь.

В наш час в Узбекистані вивчення праць Махмуда аз-Замахшарі вийшло на новий якісний рівень. Багата творча спадщина великого вченого пильно досліджують молоді філологи, сходознавці науково-дослідних інститутів і вишів, які виявляють все нові й нові відомості про його життя та творчість.

Хоча, варто відзначити, що сьогодні в Узбекистані приділяється велика увага вивченню не лише творчої діяльності аз-Замахшарі, а й великих предків, таких як Ахмад Фергані, Імам Бухарі, Імам Термізі, Алішер Навої тощо. Відкриття цих та багатьох інших учених у сферах астрономії, медицини, літератури, теології й точних наук виявилися величезним внеском у світову науку, з плином часу все це стало спадком не лише узбецького народу, а й чималим внеском у світову цивілізацію. Узбецький народ успадкував багато рідкісних рукописів та книг, які представляють собою велику наукову та історичну цінність. Визнанням таких великих заслуг узбецького народу може слугувати той факт, що у 2007 році Міжнародна Ісламська організація з питань освіти, науки й культури (ISESCO) оголосила місто Ташкент столицею ісламської культури [6]. Цим авторитетна міжнародна організація ще раз підтвердила заслуги й внесок Узбекистану в розвиток ісламської культури й науки, у справу збереження пам'яток і подальшого збагачення ісламського спадку. Безсмертні художні й наукові твори Махмуда аз-Замахшарі витримали випробування часом та увійшли у світову скарбницю як культурний спадок узбецького народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гранде Б. М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении / Б. М. Гранде. – М. : Восточная литература, 2001. – 592 с.
2. Джирджи Зейдан. Тарих адаб ал-луга ал-арабиййа / Зейдан Джирджи. – Бейрут, 1967. – Т. II.
3. Звегинцев В. А. История арабского языкознания. Краткий очерк / В. А. Звегинцев. – М. : Изд. МГУ, 1958.
4. Крачковский И. Ю. Избранные сочинения / И. Ю. Крачковский. – М.;Л., 1957.
5. Рыбалкин В. С. Арабська лінгвістична традиція: класичні концепції та їх сучасна інтерпретація / В. С. Рыбалкин. – К., 2000.
6. Рыбалкин В. С. Классическое арабское языкознание / В. С. Рыбалкин. – К. : Стилос, 2003.
7. Халидов Б. З. Биография аз-Замахшари, составленная его современником ал-Андарасбани / Б. З. Халидов, А. Б. Халидов // Письменные памятники Востока. Историко-филологические исследования. – М., 1979.
8. Чернов П. В. Справочник по грамматике арабского литературного языка / П. В. Чернов. – М. : Восточная литература, 2001. – 592 с.
9. Anwer Mahmoud Zanaty. Glossary of Islamic terms / Mahmoud Zanaty Anwer.
10. <http://www.iph.ras.ru/~orient/win/publictn/ls/biobib1.htm>
11. <http://uzapi.gov.uz/node/720>
12. <http://yazikiliteratura.boom.ru/linq4.htm>

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010

ABU AL-QASIM MAHMUD IBN UMAR AZ-ZAMAKHSHARI

Nataliya Som

*A. Krymsky Institute of Oriental Studies, National Academy of Sciences,
4, Hrushevskoho Str., Kyiv, Ukraine, 01004,
tel.: (044) 278 76 52, (044) 278 76 52,
e-mail: instkrymsk@gmail.com*

The article is devoted to the life and scientific activity of the prominent Arab linguist Abulkasim Umar ibn al-Zamahshari who made tremendous great contribution to the development of Arabic linguistic tradition, whose works became the basis for many modern textbooks on grammar of classical Arabic.

Key words: Arabic linguistic tradition, concept, tafsir, “Al-Kashaf”, “Kitab al-Mufassal”, grammar-lexicographic works.

АБУЛЬКАСИМ МАХМУД ИБН УМАР АЗ-ЗАМАХШАРИ: ИССЛЕДОВАНИЕ НЕКОТОРЫХ ТРАКТАТОВ

Наталья Сом

*Институт востоковедения имени А. Крымского НАН Украины,
ул. М. Грушевского, 4, Киев, Украина, 01004,
тел.: (044) 278 76 52, (044) 278 76 52,
e-mail: instkrymsk@gmail.com*

Статья посвящена жизненному пути и научной деятельности известного арабского языковеда Абулькаси́ма ибн Умара аз-Замахшари, который внес огромный вклад в развитие арабской лингвистической традиции, работы которого стали основой для написания большого количества современных учебников по грамматике классического арабского языка.

Ключевые слова: арабская лингвистическая традиция, концепт, тафсир, “аль-Кашшаф”, “Китаб аль-Муфассаль”, грамматико-лексикографические трактаты.